

УДК 378.016:37

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**М.Р.Гвяздовська**

***Анотація.** У статті представлено теоретично обґрунтований підхід до формування системи професійних цінностей майбутніх учителів в університетському середовищі; проаналізовано ціннісний потенціал таких форм освітньої діяльності студента, як діяльнісно-творче вивчення дисциплін педагогічного циклу та участь у науковому дослідженні педагогічної проблематики, а також аксіологічне значення корпоративної культури закладу.*

***Ключові слова:** університетське середовище, професійні цінності, дисципліни педагогічного циклу, наукові дослідження, корпоративна культура університету.*

***Аннотация.** В статье представлен теоретически обоснованный подход к формированию системы профессиональных ценностей будущих учителей в университетской среде, проанализирован ценностный потенциал таких форм образовательной деятельности студента, как деятельностьно-творческое изучение дисциплин педагогического цикла и участие в научном исследовании педагогической проблематики, а также аксиологическое значение корпоративной культуры университета*

***Ключевые слова:** университетская среда, профессиональные ценности, дисциплины педагогического цикла, научные исследования, корпоративная культура университета.*

***Summary.** In research the approach grounded in theory is presented to forming of the system of professional values of future teachers in an university environment. The valued potential of such forms of educational activity of student is analysed, as a creative study of disciplines of pedagogical cycle that participating in scientific research of pedagogical problems.*

***Keywords:** university environment, professional values, teaching discipline cycle, research, corporate culture of the university.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасний етап цивілізаційного розвитку характеризується переосмисленням і трансформацією системи цінностей, зокрема цінностей освіти, що дістало назву «аксіологічної революції». Спостерігаємо нині й значні трансформації у сфері отримання знання – в освіті – школа і вчитель перестають бути джерелом отримання нової інформації, вироблення умінь і навичок, набуття навчального досвіду.

Трансформується сама ідея учіння: учень швидко й без зайвого напруження здобуває нову інформацію, знайомиться з новим способом діяльності не від учителя, наставника, майстра (з

одночасним впливом його неповторної індивідуальності), а від безликого інформаційно-пошукового ресурсу. Освіта втрачає свій сакральний статус. А стан освіти, як відомо, відображає духовний стан суспільства. Очевидною виявляється потреба формування нової етики вчителя, нової системи цінностей педагога, вихователя, наставника. Нові цінності мають бути більш гнучкими, універсальними й водночас суголосними цінностям традиційних культур.

Зміна ціннісних орієнтацій освіти актуалізує потребу суспільства в мислячих, активних, творчих педагогах. Розвиток професійних цінностей є важливим компонентом фахового становлення майбутнього вчителя. Багатогранність цінностей у структурі особистості дає змогу досліджувати їх у контексті багатьох феноменів: світогляд, мислення тощо. Процес оволодіння особистістю професійно-педагогічними цінностями проходить ряд послідовних етапів: орієнтація в педагогічній дійсності і набуття професійних знань, умінь, навичок; використання набутих знань на практиці; створення власної системи професійно-педагогічних цінностей. Таким чином, цінності педагогічної діяльності – це ті особливості, які дозволяють задовольнити педагогові свої потреби і слугують орієнтиром для його соціальної активності, спрямованої на досягнення поставленої мети.

Сучасний педагогічний університет, в якому відбувається входження майбутнього вчителя в систему ціннісних професійних орієнтацій, її засвоєння (чи навпаки – відторгнення – і це вже тягне за собою розчарування у виборі професії!), повинен задовольняти вимогам становлення особистості професіонала як специфічне освітньо-виховне середовище. Але у вітчизняному контексті наукових досліджень університетського середовища досі немає цілісної концепції аксіологічного розвитку майбутнього вчителя під час навчання у вищій школі. Названа суперечність зумовила вибір теми нашого дослідження й спонукала до пошуку шляхів розв'язання цієї проблеми.

Мета статті – обґрунтувати педагогічні умови формування системи професійних цінностей студентів педагогічного університету.

На основі аналізу наукових джерел, досвіду власних спостережень, опитування студентів нами визначено три фактори, які зумовлюють становлення системи професійних цінностей: зміст і методика викладання профільних дисциплін; науково-дослідна діяльність студента; корпоративна культура навчального закладу.

Огляд останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. З чого починається формування системи освітніх цінностей? Відповіді на це питання неоднокові: хтось висуває на перший план суспільні потреби й виклики доби, ідеологію і політику, інші вважають, що освітні цінності виростають з народних традицій передачі прийдешнім поколінням розуміння смислу життя [2]. Ми глибоко переконані в тому, що освітні цінності починаються з власних особистих цінностей кожного вчителя: саме він вибирає засоби й способи впливу на дитину сьогодні, а вже завтра дитина впливатиме на довколишній світ. Проблема цінностей охоплює сьогодні всі сфери соціально-гуманітарного знання, знаходячи своє відображення у працях філософів, соціологів, психологів і педагогів: В.В.Водзінська, А.Г.Здравомислов, О.І.Зотова, В.Н.Мясищев, В.О.Ядов та ін.) та психолого-педагогічних (В.Г.Алексєєва, М.І.Алексєєва, К.А.Альбуханова-Славська, І.Д.Бех, Л.І.Божович, М.Й.Боришевський, Т.В.Бутківська, І.В.Дубровіна, В.Т.Лісовський, С.Д.Максименко, В.А.Семіченко, Р.П.Скульський, М.Х.Титма, Н.В.Чепелєва та ін.).

При цьому визначення поняття «цінності» різняться залежно від наукового контексту. У психології «цінність» визначається як значимість для людей тих чи інших матеріальних, духовних чи природних об'єктів та явищ, їх відповідність основним потребам суспільства та індивіда [3].

У соціології «цінність» – це властивість суспільного предмета задовольняти певні потреби соціального суб'єкта (індивіда, групи людей, суспільства); цінність характеризує соціально-історичне значення для суспільства й особистісний смисл для людини певних явищ дійсності [1].

Культурологи вважають цінності компонентом культури, які втілюють ідеали та уявлення про еталон і знаходять своє вираження в нормах, значеннях та найбільш типових для даної культури артефактах (матеріальних та ідеальних продуктах). Культурна норма – це загальновизнана вимога й правило, яке регулює поведінку людей, вона завжди співвідноситься з певними цінностями, які, своєю чергою, регулюють поведінку членів суспільства, чия діяльність саме через цінності стає мотивованою та осмисленою [5].

Стосовно класифікації професійних цінностей, зокрема педагогічних, існують різні підходи. І саме від того, що ми беремо за основу розуміння вартостей і сенсів педагогічної професії, залежатиме обраний нами підхід до їх формування.

Професійні цінності – це складне особистісне утворення, яке поєднує в собі цілі, мотиви, ідеали, установки й інші світоглядні характеристики особистості, що виступають основою її ціннісних смислів і орієнтацій.

Професійні цінності – це система когнітивних утворень, поєднаних з емоційно-вольовим механізмом, внутрішнім орієнтиром особистості, що спонукає і спрямовує мотиви, професійні дії й учинки особистості, визначає аксіологічний характер її професійної діяльності [6].

В.О.Сластьонін та Г.І.Чижакова під професійними цінностями розуміють зразки орієнтації свідомості й поведінки особистості й виокремлюють домінантні (знання, пізнавальна діяльність, пізнавальна активність, спілкування), нормативні (стандарти, моральні норми), стимулюючі (педагогічні методики, технології, засоби контролю) та супутні (спрямовані на якість пізнання: навчальні вміння, розуміння предметів і явищ, що вивчаються) цінності [7].

І.Ф.Ісаєв пропонує таку класифікацію професійних цінностей педагога:

- цінності-цілі – цінності, що розкривають значення й смисл цілей професійно-педагогічної діяльності педагога;

- цінності-засоби – цінності, що розкривають значення способів і засобів здійснення професійно-педагогічної діяльності;

- цінності-ставлення – які розкривають значення й сенс ставлень як основного механізму функціонування цілісної педагогічної діяльності;

- цінності-знання – розкривають значення й сенси психолого-педагогічних знань під час здійснення педагогічної діяльності;

- цінності-якості – цінності, які розкривають значення й сенс властивостей особистості вчителя, що виявляються в спеціальних здібностях: здатності до творчості, до проектування власної діяльності й передбачення її результатів [4, с.77-78]. Не можна не погодитись, що така класифікація побудована на основі комплексного осмислення педагогічної діяльності і дозволяє доволі конкретно визначити педагогічні умови формування системи ціннісних орієнтацій студентів педагогічного університету.

Такими умовами ми визначаємо: 1. Вивчення дисциплін педагогічного циклу, заґрунтоване на творчо-діяльнісному підході; 2. Участь у наукових дослідженнях педагогічних проблем; 3. Наявність розвиненої корпоративної культури університету. Охарактеризуємо аксіологічний потенціал кожної з названих умов і спробуємо запропонувати шляхи їх використання в розвитку системи професійних цінностей майбутнього вчителя.

Під час вивчення фахових дисциплін студент залучається до особливого ціннісного контексту – системи знань, уявлень, ставлень про взаємини дитини і дорослого, учня і вчителя, вихователя й вихованця. Засвоєння норм і правил поведінки професіонала, який у центрі діяльності бачить особистість дитини, має відбуватися через власну пізнавальну активність і творчість, через діяльність – знаково-символічну й предметну, імітаційну, ігрову, квазіпрофесійну. У цьому ціннісному вимірі студент, як індивід, що самовизначається й самореалізується, оволодіває власним баченням аксіологічного змісту педагогічного знання, навчається робити морально-етичний вибір, прогнозувати результати власної діяльності здійснювати систематичну рефлексію та самооцінку своєї аксіологічної позиції.

В основі творчо-діялісного, тобто активно-перетворювального ціннісного підходу, на нашу думку, мають бути імітаційне моделювання, що передбачає нетрадиційні форми та методи (аналіз, розв'язання ситуацій і задач, діалоги, дебати, дискусії, рольові, ділові ігри) вивчення дисципліни, використання аналізу педагогічних ситуацій (ситуації-ілюстрації, ситуації-проблеми, ситуації-вправи, ситуації-оцінки), що сприятиме апробації професійних цінностей, взаємодії позицій з різними ціннісними основами на діялісному рівні, рефлексії власних переживань. Моделювання ситуацій квазіпрофесійної діяльності й опанування широкого репертуару навчальних ролей забезпечує позитивну мотивацію до вивчення педагогічних дисциплін, створює ситуації успіху й психологічного комфорту, особистісної самореалізації, що стає основою для стійкості ціннісних орієнтацій студентів.

Розвиток системи професійних цінностей студента педагогічного університету під час ведення наукового дослідження педагогічної проблематики уможливується за рахунок фахової спрямованості інтелектуального пошуку, можливості пов'язати його з власним життєвим і практичним досвідом (реалізація мікродосліджень щодо вивчення особистості школяра, дитячого колективу, тимчасового колективу дітей у літньому таборі, узагальнення й систематизація досвіду вчителя тощо), через накопичення власного інформаційного ресурсу щодо теорії та практики майбутньої вчительської діяльності, через досвід особистих внесків у реальний педагогічний процес (наприклад, розробка уроків з нестандартним підходом до вивчення матеріалу й дослідження їхньої ефективності під час апробації на практиці; створення засобів діагностики навчальної мотивації та навчальних досягнень учнів, з якими студенти працюють на практиці в школі; оцінка ефективності різних освітніх концепцій та педагогічних технологій завдяки власному досвіду їх застосування тощо).

Необхідним виявляється створення педагогічно керованого науково-освітнього середовища, здорового психологічного клімату, ситуації успіху кожного студента; гармонізацію емоційного й інтелектуального факторів навчання, аксіологічної й особистісної спрямованості педагогічних знань; структурування їх у вигляді проблемної ситуації та розв'язання мисленневих задач на основі педагогічної взаємодії, співробітництва й співтворчості викладачів і студентів.

Забезпечення етапності, систематичності та безперервності оволодіння майбутніми вчителями понятійним апаратом теорії наукових досліджень, особливою науковою етикою, досвідом практичної перетворювальної діяльності створює сприятливі умови для ціннісного саморозвитку студента, становлення його світогляду і засвоєння професійних вартостей.

Вплив корпоративної культури на ефективність управління організаціями та персоналом став досліджуватися порівняно нещодавно (А.Кребер, К.Клукхольм, Э.Шейн, Р.Рюттінгер, Т.Пітерс, Р.Уотермен, Т.Базаров, М.Магура, О.Огнев, В.Співак та ін.), а питання, пов'язані з корпоративною культурою вищого навчального закладу почали привертати увагу вітчизняних освітян лише після підписання Україною угоди про участь у Болонському процесі. Термін корпоративна культура має в сучасному науковому дискурсі різні трактування: її розуміють як дух організації або те, чим організація наділена і чим відрізняється від інших у нематеріальному плані (норми поведінки, символи, ритуали, міфи, цінності, що їх розуміють і поділяють члени організації); корпоративна культура – це колективне програмування мислення співробітників, що відрізняє членів однієї організації від іншої [8].

Аналізуючи особливості корпоративної культури університету, зокрема педагогічного, варто взяти до уваги той факт, що класичні академічні цінності вищої освіти формувалися разом із класичною моделлю університету. Сьогодні до академічних цінностей відносять критичне мислення, академічну (інтелектуальну свободу), відданість інтересам науки, публікації в авторитетних виданнях. Такі цінності мають універсальний характер, оскільки притаманні не конкретним державам, регіонам, галузям виробництва, вищим навчальним закладам, а є бажаними для всіх. Залучення студентської молоді до участі у дотриманні університетських традицій (участь у колективних заходах, екскурсіях, святкуваннях), виконання ритуалів (посвята в першокурсники, святкування «Екватору», «ліквідація» розкладу наприкінці навчального року, зустріч і прощання з табірним збором, зустрічі з випускниками тощо), підтримування позитивних міфів і легенд (про добрих викладачів і безпроблемну сесію, про чарівний підручник, знання з якого легко запам'ятовуються і «щасливий стіл» в аудиторії тощо), сприймання та передача іншим розповідей про «героїв закладу» – найбільш успішних викладачів, студентів, випускників, спортсменів та їхні здобутки – усе це дозволяє студенту відчувати себе зануреним і нерозривно пов'язаним із особливим культурним контекстом університетського середовища. І саме тут працюють психологічні механізми засвоєння спільних колективних значень об'єктів, явищ, подій і надавання їм особистісного смислу – через ідентифікацією з культурою професійної спільноти, до якої усвідомлюєш власну належність, через наслідування кращих зразків поведінки (побутової, професійної, громадської) представників твоєї професії, щонайперше – викладачів, через підтримання внутрішньої узгодженості поглядів учителя, якому часто доводиться працювати у стресових і некомфортних умовах, турбуючись про здоров'я та інтелектуальний розвиток дітей. «Вростання» у професійну культуру відбувається саме через входження в культуру корпорації фахівців – середовище університетських колективів – академгрупи, гуртка, наукової студії, викладацького (за аналогією до середньовічних культурних традицій становлення справжнього професіонала, до речі, перші університети були справжніми корпораціями).

На нашу думку, продуктивно й творчо буде працювати з майбутніми поколіннями лише той учитель, який відчуватиме власну психологічну захищеність через співпричетність до унікального поля професійної культури, орієнтований на цінності гуманістичної педагогіки та освіти.

Висновки. На основі аналізу теоретичних джерел та опитування студентів і викладачів нами визначено педагогічні умови формування професійних ціннісних орієнтацій студентів педагогічного університету: вивчення дисциплін педагогічного циклу, заґрунтоване на творчо-діяльнісному підході; участь у наукових дослідженнях педагогічних проблем; наявність розвиненої корпоративної культури університету.

Подальше наукове дослідження стосуватиметься експериментальної перевірки визначених умов формування ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця в середовищі педагогічного університету.

Література

1. Асмолов А.Г. Психология личности: принципы общепсихологического анализа – М.: Изд. центр «Академия», 2002. – с.608

2. Богданов И., и др. Психология и педагогика: Электрон. ресурс: режим доступа: gumer.info>Mobi>Pedagog/bogd/11.php
3. Еникеев М.И. Психологический энциклопедический словарь. – М. : ТК Велби; Изд-во «Проспект», 2006. – с.507.
4. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя. – М.: Академия, 2002. –
5. Коротаяева Е.В. Профессиональные ценности профессии педагога: понятия и классификации / Коротаяева Е. В., Матвейчук Е.В. // Педагогическое образования в России. – 2012 - № 3. – С.11-12
6. Копилова О.М. Формування професійних цінностей студентів у процесі навчання педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах: Автореферат дис...канд. пед. наук / Копилова Оксана Миколаївна. – Кривий Ріг, 2011. – 23 с.
7. Слостенин В.А. Введение в педагогическую психологию : [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / В.А. Слостенин, Г.И. Чижикова. — М. : Издательский центр "Академия", 2003. — 192 с. – с.117-119.
8. Тощенко Ж.Т. Новый взгляд на понятие «корпоративная культура» / Тощенко Ж. Т., Могутнова Н. Н. // Социс. – 2005. – № 4. – С.107-108.